

KU2021/02071 – YTTRANDE ÖVER UTREDNINGEN FRÅN KRIS TILL KRAFT, ÅTERSTART FÖR KUL- TUREN, SOU 2021:77

Kungliga Operan AB (Operan) har givits tillfälle att lämna synpunkter avseende ovan rubricerat betänkande.

Operan önskar även hänvisa till och ställer sig bakom det yttrande som branschorganisationen Svensk Scenkonst lämnar i ärendet i för Operan relevanta delar.

SAMMANFATTNING

Operan ser det som positivt att regeringen har tillsatt en utredning om pandemins påverkan på kulturen och instämmer med utredningen att pandemin har haft och fortfarande har stor negativ påverkan på kultursektorn som lidit hårt under pandemin. En förstärkning behöver ske för att säkra ett framtida starkt, hållbart och oberoende kulturliv.

Operan, tillika övriga nationalscener, är en stor uppdragsgivare inom det fria kulturlivet och den frilansande kulturmarknaden och en förstärkning och möjlighet till återstart bör säkras – inte bara genom bidrag direkt till det fria kulturlivet – utan även genom förstärkning av anslagen till nationalscenerna.

Operan stödjer följande av betänkandets förslag:

- Tillvaratagande av digitaliseringens möjligheter och att medel för detta tillsätts för att förhindra att det sker på bekostnad av annan verksamhet.
- En digitaliseringssatsning av kulturarvet.
- Behovet av att öka kunskapen och rådgivningen om den nya upphovsrätten – dock behöver båda perspektiven tydliggöras; både rättighetsinnehavarens och beställarens.
- Förstärkning av kulturskolan och kultur i skolan.
- Arbete med att bredda och minska snedrekryteringen inom kulturlivet.
- Utredda förutsättningarna för bildandet av en kulturstiftelse i Sverige där statliga medel kan matchas med privata.

Operan föreslår avslutningsvis en ökad och mer långsiktig finansiering av kulturen. Redan innan pandemin led scenkonsten av urholkade medel med anslag som inte har följt prisutvecklingen för personal, hyror och andra omkostnader. Det har också

under pandemin blivit tydligt att kultursektorn är i stort behov av en mer omfattande och långsiktig finansiering.

INLEDNING OCH BAKGRUND

Operan – Sveriges nationalscen för opera och balett – är ett av staten helägt aktiebolag. Operan finansieras till drygt 80 % genom ett årligt bidrag via statsbudgeten, resten finansieras via externa intäkter såsom framförallt biljettintäkter, men även vissa andra intäkter från t.ex. uthyrningar och donationer. Av Operans totala årliga kostnader utgörs cirka 80 % av ersättningar till fast och frilansande personal och uppdragstagare.

Operan har som nationalscen ett viktigt uppdrag att driva konstens utveckling och förnyelse och är en stor beställare och uppdragsgivare inom scenkonsten. Operan ger årligen en mängd uppdrag till de frilansande konstnärerna och utövarna, det kan vara allt ifrån t.ex. frilansande koreografer, kompositörer, kostymörer till musiker och sångare, vilket ofta utgör en viktig grund för deras årsinkomst. Medel för en återstart av kulturen behöver ges som både direkt stöd till det fria kulturlivet och som förstärkning till nationalscenerna.

Ett ”normalt” år sätter Operan upp cirka 20 större produktioner och spelar cirka 210 föreställningar på stora scenen. Dessutom har Operan ett stort antal visningar och lunchkonserter mm. Normala intäkter för publika aktiviteter uppgick 2019 till ca 98 mkr. Under pandemiåren 2020 och 2021 ställdes cirka hälften av produktionerna in eller sköts fram och övriga aktiviteter gick inte att genomföra. Som exempel kan nämnas att under 2020 spelades endast 91 föreställningar på stora scenen och 2021 spelades 71 föreställningar. Intäkterna från den publika verksamheten uppgick endast till 35,1 mkr 2020 och 21,0 mkr 2021. De flesta föreställningar som spelades under perioden hade en begränsad publik p.g.a. rådande restriktioner. Pandemin har sålunda starkt påverkat Operans verksamhet – men också kulturbranschen i stort, då Operan är en stor beställare av scenkonst och uppdragsgivare för frilansare inom branschen.

Operan ser det som positivt att regeringen har tillsatt en utredning om pandemins påverkan på kulturen som nu remitteras och Operan instämmer med utredningen att pandemin har haft och fortfarande har stor negativ påverkan på kulturen. Nedan följer Operans yttrande över ett antal av de konstateranden och förslag som utredningen lämnat i sitt betänkande.

DIGITALISERING

Digitaliseringen av föreställningar och konserter samt skapandet av olika sorters ”bakom-material” är ett mycket viktigt led i att nå ut till nya publikgrupper och också ett sätt att göra scenkonsten mer tillgänglig – särskilt för personer som inte kan ta sig till en scen. Operan har i sina riktlinjer från regeringen sedan ett par år tillbaka, i uppdrag att främja scenkonst av hög kvalitet i hela landet genom insatser på digitala ut-sändningar av föreställningar.

Under pandemin har Operans digitala kanal – Operan Play – som lanserades våren 2020, varit ett mycket viktigt och ett ovärderligt sätt att upprätthålla kontakten med den befintliga publiken men också ett sätt att locka nya tittare och framtida besökare. Det framgår också av statistiken de senaste två åren att utbudet når ut i hela landet. Under 2021 hade Operan Play drygt 200 000 visningar (startade play-visningar) och av de svenska strömningarna fanns cirka 40% av publiken utanför Stockholms län. Operan har också sett att när en föreställning visas på den digitala kanalen, ökar intresset av att se den även live på scenen.

Såsom Operan tidigare har påpekat till regeringen (i senaste årens budgetunderlag) behövs det en ökad och riktad finansiering för att fortsätta utvecklingen och tillgängliggörandet av den digitala scenkonsten för att förhindra att den digitala verksamheten inte sker på bekostnad av övrig verksamhet. Operan ställer sig sålunda bakom utredningens förslag om ökad satsning inom området som t.ex. ska täcka kompetensutveckling, investering av ny teknik och nya roller samt rättighetskostnader.

Självklart behöver även frågan om intäkter från det digitala utbudet utredas, men troligen lockas den nya publiken med större mångfald, i större utsträckning då utbudet är kostnadsfritt och inte kräver konton/inloggning – såsom Operan Play fungerar idag.

Det behövs en fortsatt dialog mellan uppdragsgivare och motparter om hur de upphovsrättsliga avtalen ska utformas så att uppdragsgivare har möjlighet och råd att ge uppdrag till konstnärer och sedan tillgängliggöra konsten digitalt. En skälig ersättning till medverkande och upphovspersoner är en självklarhet. Frågan är dock om en ersättning ska ges för de rättighetsinnehavare som har en längre anställning hos uppdragsgivaren och en månadslön, dvs om den digitala distributionen kan ingå i lönen. Detta innebär att den s.k. tumregeln bör ses över och anpassas till dagens tillgängliggörande av scenkonsten.

Operan ställer sig också bakom utredningens förslag om en digitaliseringsatsning av kulturarvet. Operan har ett omfattande material från 1700-talet och fram till idag i sina arkiv. Materialet utgörs av t.ex. dokument, noter, kostymer, scenografimodeller, fotografier, målningar och gamla inspelningar på föråldrade kassetter och band. Endast en bråkdel av materialet är i dagsläget digitaliserat och en finansiering för fortsatt digitalisering av materialet skulle leda till en säkrad bevaring och en ökad tillgänglighet för allmänheten av kulturarvet för framtiden.

ÖKA KUNSKAPEN OCH RÅDGIVNINGEN OM DEN NYA UPPHOVSRÄTTEN

Operan är en uppdragsgivare/beställare när det gäller upphovsrätten och följer tillsammans med arbetsgivarorganisationen Svensk Scenkonst löpande lagstiftningen om upphovsrätt och förändringar av denna då detta är ett centralt rättsområde för scenkonstbranschen. För att lagstiftningen i Sverige och EU ska fungera väl krävs en rimlig balans mellan rättighetshavare och användare på marknaden för upphovsrätt. Beställarsidans synpunkter och perspektiv är därför viktiga att både bevaka och beakta.

Att Konstnärsnämnden erhåller ett uppdrag att löpande analysera konsekvenserna av implementeringen av DSM-direktivet är positivt, men uppdraget bör även innehålla ett krav på att analysen ska göras av konsekvenserna för beställarsidan och motsvarande uppdrag bör även ges till representant för beställarsidan, t.ex. Svensk Scenkonst. Vidare är det viktigt att det föreslagna arbetet med att informera och ge råd om upphovsrätt som bedrivs av upphovsrättsorganisationer, yrkesorganisationer samt branschorganisationer inom kulturområdet belyser både rättighetsinnehavarnas och beställarens perspektiv så att en rimlig intressebalans nås.

FÖRSTÄRKNING AV KULTURSKOLAN OCH KULTUR I SKOLAN

Operan ställer sig bakom betänkandets förslag om en ökad satsning på kulturskolan med hopp om att den kompetensbrist som idag råder inom flera instrumentområden motverkas. Kulturskolan är en mycket viktig start för många konstnärssyrken, framför allt för musiker. För att bli professionell musiker krävs möjlighet att tidigt få ta del av musikalisk och konstnärlig undervisning av hög kvalitet. En utbredd och god undervisning inom musik i skolåldern kan säkerställa att barn får möjlighet att utvecklas konstnärligt, oavsett föräldrarnas kulturella engagemang, var i landet en bor och vilken socioekonomisk bakgrund en kommer ifrån. Lokala kultur- och musikskolor är därmed av stor vikt för att säkerställa kompetensförsörjning och motverka snedrekryteringen inom scenkonsten.

Under pandemin har inslagen av professionell kultur i skolan och kulturskolornas verksamhet begränsats vilket på sikt riskerar att förstärka snedrekryteringen och skillnaderna avseende vilka som kultursektorn når ut till eftersom vi nu står med en generation barn och unga som förlorat flera års möjliga kulturupplevelser.

Operan håller med utredningen om att skolan är viktig för barns och ungas möte med kultur och kultur har en stor potential att bidra till skolans uppdrag. Scenkonsten kan bidra till att förmedla olika konstnärliga uttryck som nämns i grundskolans läroplan. Det är därför av stor vikt att förutsättningarna förbättras för skolan att få ta del av scenkonst. Dels för att exponeras av framtida val av yrken men också för att få kunskap om vilket kulturutbud som finns. Operan ställer sig därför bakom betänkandets förslag om att Skolverket får i uppdrag att främja samarbete mellan skolväsendet och kulturaktörer.

BREDDNING AV DELTAGANDET OCH MINSKNING AV SNEDREKRYTERINGEN I KULTURLIVET

För att opera- och danskonsten ska vara relevant för en så stor del av samhället som möjligt och för att Operan ska kunna uppfylla sitt uppdrag som en tillgänglig nationalscen är det viktigt att nå en mångfald av publikgrupper. Operan arbetar kontinuerligt med att nå en ökad variation i sin publik och har som mål att det ska finnas goda möjligheter att ta del av Operans konst oavsett ålder, kön, geografisk hemvist, funktionsvariation eller ekonomiska förutsättningar.

Ett fortsatt gemensamt arbete inom hela kulturbranschen för att bredda deltagandet är önskvärt.

Operan delar vidare utredningens analys kring snedrekrytering till yrken och utbildningar i kultursektorn, där personer med utländsk bakgrund och personer med föräldrar med låg utbildningsbakgrund på många håll är underrepresenterade. För att motverka detta arbetar Operan främst genom sin barn- och ungdomsverksamhet för att nå ut till barn och ungdomar, framförallt via samarbeten med skolor, för att locka och informera om möjliga yrken inom scenkonsten. Här har kulturskolan och kultur i skolan en viktig roll såsom nämns ovan.

EN ÖKAD OCH MER LÅNGSIKTIG FINANSIERING

Det behövs både kort- och långsiktiga stöd för att kultursektorn ska kunna återhämta sig, men också för att kunna utvecklas efter pandemin. Redan innan pandemin led scenkonsten av urholkade medel med anslag som inte har följt prisutvecklingen för personal, hyror och andra omkostnader. Ska denna trend brytas behövs det betydligt högre anslag som räknas upp enligt en adekvat pris- och löneomräkning.

Under pandemin har det också blivit tydligt att kultursektorn är i stort behov av en mer omfattande och långsiktig finansiering. Operan planerar sin verksamhet med flera års framförhållning och har ofta långa produktionsprocesser med olika tidskrävande delar i förarbetet. Från det att en produktion beslutas tar det ca tre år innan premiär. För beställningsverk är tiden ännu längre. Framförhållning och en tydlig tidshorisont är viktiga förutsättningar för att scenkonsten ska kunna bedriva en väl fungerande verksamhet.

Mot den bakgrunden föreslår Operan ett antal åtgärder i linje med de som föreslås av Svensk Scenkonst och som presenteras mer ingående i deras svar och som i korthet innebär följande:

- En kulturproposition för att säkerställa långsiktiga satsningar och inriktningen för kulturpolitiken under en tre- till femårsperiod.
- Etablerade bidrag och anslag under en längre tid. Bindande överenskommelser om bidrag för en tre- till femårsperiod skulle skapa förutsättningar för en långsiktig planering. Långsiktiga bidrag är ett enkelt sätt att minska osäkerheten och oron inför framtiden samt underlätta planeringen för en återstart.
- Utveckla en ny pris- och löneomräkningsmodell som kompenserar för verkliga kostnadsökningar. Personalintensiva branscher som kulturen har svårt att effektivisera sin verksamhet på ett motsvarande sätt som exempelvis tillverkningsindustrin. Flera institutioner är även bundna till ”sitt” hus varför hyreskostnaderna är svåra att anpassa. Ska kulturen fortsätta ha produktion i dagens omfattning behövs en ny bidragsmodell som tar hänsyn till detta.

Operan anser också att det behövs tydligare insatser kring hur det privata näringslivet långsiktigt har incitament för att finansiellt bidra till kulturlivet och hur näringsliv och kulturliv kan knytas närmare varandra på längre sikt.

Avslutningsvis ställer sig Operan även bakom betänkandets förslag om att utreda förutsättningarna och titta på för- och nackdelar för bildandet av en kulturstiftelse i Sverige som ett komplement till nuvarande offentlig finansiering.

HANDLÄGGNING

I detta ärende har verkställande direktören Birgitta Svendén beslutat. Chefsjuristen Helena Sköldborg har varit föredragande.

Birgitta Svendén

Verkställande direktör

Helena Sköldborg

Chefsjurist

